Dr. don Božo Goluža

DON VIDE PUTICA
(1859.-1942.)

Uvod

Putice su stara hrvatska katolička loza porijeklom iz sela Prapratnice kod Graca u Zažablju. Imali su i naziv Ćurčijić.[1] Njihovo porijeklo i razvoj možemo pratiti kroz matične knjige župe Gradac od 1709. god. U njima se već od početka javljaju tri bračna para Putica prigodom krštavanja njihove djece ili pak njihovih vjenčanja.[2] Povijest nam je zabilježila trojicu svećenika iz ovoga roda: don Jakova iz 18. st., don Stjepana (1841.-1907.) i don Vidu (1859.-1942.).[3] Braća don Stjepan i don Vide, uza svoje

[1] Usp. I. Puljić (prir.), *Hutovo*, Mostar, 1994., str. 345, 366; R. Perić, *Da im spomen očuvamo*, Mostar, 2000., str. 200.

[2] Usp. N. Mandić, "Putice", u: *Crkva na kamenu*, 12/1994., str. 13.

[3] Usp. R. Perić, *Da im spomen očuvamo*, o don Jakovu: str. 102., o don Stjepanu: str. 182-184, o don Vidi: str. 200-203.

ostalo pastoralno djelovanje u trebinjskoj biskupiji, na poseban su način ostavili snažan pečat na prostoru župe Prenj - Dubrave,[4] gdje su ukupno djelovali punih 75 godina: don Stjepan od 1867. do 1907., a don Vide od 1907. do 1942. god.[5] Kroz to vrijeme izmijenilo se nekoliko državnih ustrojstava: od turske okupacije preko austro-ugarske okupacije i karađorđevićevske Jugoslavije pa do Nezavisne Države Hrvatske (NDH). Svako od ovih vremena na svoj je način bilo teško. O turskoj okupaciji ne treba trošiti mnogo riječi. Naime, u tom je političkom sustavu katolička vjera i Crkva bila izvan zakona. Možemo samo pretpostaviti kako je bilo teško biti katoličkim svećenikom kad su turski topuz i sablja bili osnovni zakon. U odnosu na tursku okupaciju, austro-ugarskom okupacijom stanje katolika na ovom se prostoru znatno poboljšalo, ali s druge strane hrvatska nacionalna misao bila je na sve moguće načine progonjena, tako da su Hrvati katolici često bili na udaru zakona novih osvajača. Kraljevinu Jugoslaviju zovu tamnicom naroda, a ona je to prije svih bila hrvatskomu narodu. Reakcija na srbijanski policijski pendrek iz toga sustava bilo je osnivanje ustaškog pokreta, koji je nakon uspostave Nezavisne Države Hrvatske u toj novoj državi preuzeo vlast. Čovjek bi očekivao da će Hrvati baš u toj državi doživjeti svoj prosperitet. Međutim, to je ratno vrijeme u kojem je ljudski život izgubio svaku vrijednost, ljudska je glava vrijedna koliko i jedan metak. U takvom stanju prosperiteta nema ni za koga. Upravo je to vrijeme u kojem je don Vide, starac od 84 godine, izgubio glavu i podnio mučeničku smrt za kršćansku vjeru. Ubijen je u župnom stanu u Prenju, zasigurno samo zato jer je bio Kristov svećenik.

1. Životopis

Don Vide je rođen 11. lipnja 1859.[6] u Prapratnici,[7] današnja župa Hutovo, a tadašnja Gradac, od oca Pere i majke Božice rođene Matuško. Bio je 10 godina pitomac Papinskoga zavoda Urbanuma u Rimu. Ušao je u zavod 10. svibnja 1872., položio zakletvu 1. studenoga 1878., otišao iz zavoda 12. svibnja 1882. Zaređen je za svećenika trebinjske biskupije u Rimu 9. travnja 1882.[8] Na odlasku

[4] Budući da je don Vide najviše svoga svećeničkog života proveo u prenjskoj župi, najveći dio ovoga rada odnosi se na njegovo djelovanje upravo na tom prostoru.

[5] Usp. R. Perić, *Da im spomen očuvamo*, str. 182-184, 200-203.

[6] S. Batinović, *Hrasno,* str. 99 netočno donosi dan rođenja 14. lipnja.

[7] U izvješću Biskupskom ordinarijatu od 13. listopada 1917. don Vide za sebe kaže da je rođen 11. lipnja 1859. u Čarićima, župa Gradac (Arhiv Biskupskog ordinarijata Mostar /ABOM/, 658/1917.). Čarići su katastarska općina u koju je pripadalo nekoliko sela, među kojima je i Prapratnica.

[8] *Schematismo,* 1883., str. 67: "Putica Ciurčić Vitus e Gradac, annus nativitatis 11 jun. 1859., ann. ordinationis 9 apr. 1882." Dr. Ratko Perić kaže: "Međutim, točan datum ređenja

iz zavoda i sa studija kardinal pročelnik Kongregacije dao je dubrovačkom biskupu koji je bio i trebinjski administrator svoj kratak sud o don Vidi: "On nije neke osobite umne visine, ali je dostatno studirao. Veoma je radišan, otvoren po naravi i izvrsna karaktera. Međutim, manjka mu iskustvo jer mu je bilo tek 13 godina kad je stupio u zavod. Stoga mu je potrebito usmjerenje."[9] Po povratku sa studija najprije je župnikovao u Ravnu od 1882. do 1891. god. Nakon toga premješten je za župnika u Stolac, gdje je proveo gotovo 9 godina, od 1899. do 1907. Napokon je 1907. god., nakon smrti brata mu don Stjepana, imenovan župnikom u Prenju, gdje će ostati 35 godina, tj. do svoje mučeničke smrti 1942. god.[10] Bio je dekan stolačkoga dekanata od 1907. do 1932. god.[11] Umirovljen je neposredno prije Uskrsa 1939. god. u 80. godini života.[12] Mučeničku smrt podnio je 6. rujna 1942. Nosio je brkove po tadašnjem svećeničkom običaju, ali su njegovi od uha do uha,[13] kako ga se ponegdje vidi i na fotografijama.[14]

2. Pastoralna djelatnost

Karakteristike koje je don Vide dobio od svojih rimskih poglavara poprilično su ocrtale njegov karakter, a tamo stoji da je "osrednje nadarenosti, prianja uz učenje, prilično neuglađen, katkada kolegama nametljiv. Unatoč tomu nastoji oko pobožnosti i pokazivao se da nije neprikladan za vršenje crkvenih službe".[15] U svojoj prvoj župi, Ravnu, sastavio je *Stanje duša* (*Status animarum*).[16]

---

jest 8. travnja 1882." (usp. Arhiv Zavoda sv. Pavla u Rimu, *Registro* 1846-1895., str. 106; K. Draganović, *Opći šematizam,* 1939., str. 177). Sam don Vide u svom izvješću od 13. listopada 1917. kaže da je za svećenika ređen u Rimu 9. travnja 1882. (ABOM, 658/1917.).

[9] *Dumo i njegov narod*, 18(1974.), str. 30.

[10] Marko Zovko, župnik i dekan u Stocu, daje kratak don Vidin životopis u svojoj kronici prigodom njegove pogibije (usp. I. Puljić - P. Raguž /prir./, *Stolac u povijesti i kulturi Hrvata,* Zagreb - Stolac, 1999., str. 299-300).

[11] Biskupski Ordinarijat iz Mostara 14. listopada 1932. obavještava don Vidu Puticu da ga razrješuje službe dekana u stolačkom dekanatu (ABOM, 1390/1932.). Ne znam odakle je R. Perić u knjizi *Da im spomen očuvamo*, str. 201, uzeo podatak da je don Vide bio dekan do 1933. god.

[12] Usp. R. Perić, *Da im spomen očuvamo*, str. 200-203.

[13] J. Zovko, *Uspomene,* I., str. 432-433.

[14] *Dumo i njegov narod,* 14(1972.), str. 14.

[15] Arhiv Zavoda sv. Pavla, *Registro,* 1846.-1895., pod godinom 1882., str. 106: "Putiza Vitus, Gradac - Marcanensis - Tribuniensis, 11. junii 1859. Ingressus 10. maji 1872. Juramentum 1. novembris 1878. Abiit 12. majii 1882. Mediocri ingenio et studio incumbens leviter satis urbanus aliquando et condiscipulis molestus. Nihilominus pietate studens ad munia ecclesiastica exercenda non se ineptum prodebat" (usp. R. Perić, *Da im spomen očuvamo*, str. 200).

Dogradio je župni stan. Premjestio je sa župljanima groblje iz crkvenoga dvorišta u Kuklježak.[17]

Župljani župe Ravno opširnim pismom na 11 stranica 1890. god. Biskupskom ordinarijatu u Dubrovniku[18] optužuju don Vidu za više pitanja u svezi s njegovim pastoralnim djelovanjem. Tu uz ostalo stoji da uvodi neke nove običaje a ukida stare koji su postojali preko 400 godina. Također se žale da svećenik ne mijenja crkveni odbor, nego cijelo vrijeme jedni te isti ljudi nalaze se u crkvenom odboru, a oni kroz 8 godina nisu dali nikakav račun narodu. U isto vrijeme u popravak crkve ništa se nije ulagalo, pa je ona "po srijedi pukla i neke grede su obagnjile".[19] U istom pismu stoji da je don Vide udario nekoliko ljudi: čovjeka od 70 godina udario šakom u glavu; jednu ženu udario je na Božić šakom u glavu, nakon čega se ona razboljela i poslije nekog vremena umrla; jedan drugi "starac od 65 godina pristupi na svetu ispovjest, te kleknuvši pred Dum Vida, zamoli ga, da budući on gluh bude mu jače govoriti, a Dum Vido na onu molbu udari ga sa dvije pljuske po obrazu". Drugog nekog čovjeka udario je pred oltarom. Zatim neku ženu udario je kamenom na daljini od 40 metara. Neka žena izlazeći iz crkve bi udarena od don Vide po glavi. U ovom pismu stoji navedeno po imenu i prezimenu 14 ljudi koje je don Vide udario, a na kraju toga popisa stoji "i mnogi drugi". Nakon ovoga u pismu čitamo da "nije moguće trpjeti takoga čovjeka", te traže njegovu smjenu. Iz istog pisma saznajemo da ovi domaćini što ga potpisuju predstavljaju 50 kuća. Svoju suglasnost na ovaj dopis očitovalo je preko 30 domaćina, koji kažu kako su spremni zakleti se na križ da je sve istina što u pismu piše.[20]

Don Vide odgovara na ove optužbe da su lažne i nepravedne te Ordinarijatu nudi ostavku na župu Ravno, jer da nema povjerenja u ljude koji su ga optužili i, kako kaže, "obnečastili i svake grdobe potvorili i izgovorili". U tom pismu uz ostalo piše: "Lažive tužbe i nepravedne potvore su podpisatog teško iznenadile i gorko uvriedile, osobito kad se promisli da take potvore što se ni u snu ne mogu izmisliti, podnesene od onije osoba, kojim sam učinijo mnogo dobra bilo u duševnom redu bilo u telisnom. Take su osobe, koji su podpisatog tužili, Tom Presvietlom i Prepoštovanom Naredbeništvu, koji za Boga ne zna-

[16] U župi Ravno u 17 mjesta 1891. god. bilo je 219 kuća, 1656 duša, krštenih 186, vjenčanja 46 i umrlih 117, krizmanih 93. Zanimljivo je spomenuti da su u to vrijeme Kotezi imali 16 kuća i 119 duša, Dubljani 17 kuća i 186 duša, Belenići 25 kuća i 129 duša (usp. ABOM, 57/1891.).

[17] Usp. *Crkveni ljetopis za župu Ravno*, knjiga I., str. 7; R. Perić, *Da im spomen očuvamo*, str. 200.

[18] Trebinjskom biskupijom do 1890. god. upravljao je dubrovački biskup kao apostolski administrator.

[19] Crkva je uistinu bila pukla pa je don Vide 10. studenoga 1890. tražio pomoć za popravak krova na crkvi (ABOM, 120/1890.; ABOM, 144/1890.).

[20] ABOM, 42/1890.

du niti Crkve slušaju..."[21] Iz Ravna još piše 21. listopada 1890. pitajući upute da li da zvone i pravoslavni, jer je to običaj, prigodom sprovoda.[22]

Nakon 9 godina provedenih u Ravnu, 1891. god. premješten je za župnika u Hrasno, gdje je proveo daljnjih 9 godina. U don Vidinu izvješću Biskupskom ordinarijatu u Mostaru stoji da je iz hrašanjske župe 1891. god. školu pohađalo 35 muških i 1 žensko dijete.[23] Pritužaba na don Vidino ponašanje prema vjernicima bilo je i u Hrasnu.[24] Vjerojatno svojim poznanstvom pomogao je da župa Hrasno dobije od Kongregacija za širenje vjere nekoliko predmeta za liturgijske potrebe. U svom dopisu na Ordinarijat pita treba li te predmete posvećivati, jer ne zna jesu li posvećeni i blagoslovljeni.[25] Prema *Imeniku svećenstva i župa iz 1892. god.* u Hrasnu je u 20 sela bilo 1857 katolika. Od građevinskih radova ostalo je zapisano da je i ovdje dogradio župni dvor.[26]

Nakon Hrasna premješten je u Stolac, gdje je proveo gotovo 9 godina, od 1899. do 1907. Za njegova župnikovanja sagrađena je župna crkva.[27] Na zemljištu kupljenom od neke muslimanke udovice, pokraj stare katoličke škole otpočeli su pripremni radovi za buduću župnu crkvu. Čatrnja s dva vratnika dovršena je 1900. god. Župnik don Vide 30. prosinca 1901. piše u Sarajevo: "Visoka Zemaljska Vlada u Sarajevu! Usuđujem se mirno i slobodno dostaviti sljedeću molbu Visokoj Zemaljskoj Vladi, da blagodari izdati dozvolu da se počme gradnja crkve na proljeće pošto imamo skoro 14000 kruna u gotovu. U nadi da će ova molba biti uslišana od te Zemaljske vlade, unaprijed se za-

[21] ABOM, 40/1890. Ne ulazeći u to koliko su istinite optužbe župljana, a koliko obrana župnika, ni koliko su ti udarci bili snažni i je li od njih bilo ikakve koristi, valjalo bi sav taj postupak promatrati u kontekstu ondašnjega policijsko/žandarmerijskoga mentaliteta u kojem se nečiji autoritet mjerio više udarcima i pendrecima negoli dokazima i razlozima. Danas su posve drukčija vremena.

[22] Don Vide piše na Ordinarijat: "U ovdašnjem selu Ravnom opstojeći 68 kuća Katoličkije i 6 Pravoslavnije i običaj jest, da kad koji umre od Pravoslavni zvone zvona ovdašnje naše crkve. Podpisati vazda se je protivio tom nezakonitom običaju. Ali ovdašni neki odgovorili su zajedno da su i Pravoslavni dali prilog u ista zvona. S čega potpisali obraća se Tom Presvietlom i Prepoštovanom Naredbeništvu, kako se ima isti u budućnosti vladati, i oće li dopustiti da zvone u takijem slučajem" (Ravno, iz župnog ureda, 21. listopada 1890.; usp. ABOM, 97/1890.). Odgovor iz Ordinarijata bio je negativan (ABOM, 97/1890.).

[23] ABOM, 97/1891.

[24] ABOM, 145/1892.

[25] ABOM, 75/1893.

[26] Usp. R. Perić, *Da im spomen očuvamo*, str. 201.

[27] M. Puljić, *Stolac, povijest kraja i župe*, Mostar, 1996., str. 84-90. Inače prije početka izgradnje crkve bila je dvojba gdje započeti gradnju. Bile su u pitanju tri lokacije: u dvorištu župne kuće, kod škole ili u varoši, "ali u varoši skupo, a Turci ne bi prodali" (usp. Isto, str. 86). Danas vidimo da bi mnogo bolje bilo da se inzistiralo na gradnji župne crkve u gradu, a ne "za gradom".

hvaljujem."[28] Kamen temeljac, u prisustvu stolačkoga župnika don Vide, položio je biskup Paškal Buconjić 4. svibnja 1902., a prvu svetu misu u toj crkvi uz biskupovu dozvolu don Vide je imao 30. studenoga iste godine.[29]

Nakon što mu je rođeni brat don Stjepan, prenjski župnik, umro 1907. god., don Vide je premješten u Prenj za župnika i nasljednika svoga brata. Tu će ostati punih 35 godina, tj. do svoje mučeničke smrti 1942. god.[30] Bio je strog u nastupu. Koji put i bezrazložno i prekomjerno. Zahtjevan u disciplini u crkvi, i to po ondašnjim "standardima" vjerničkoga ponašanja. U svakoj je župi poznat po svom "putu". Kad bi išao u crkvu, s vrata bi uzviknuo: "Puuut!!!" Tko mu ne bi napravio put, sklonio bi ga šamarom u stranu![31] Ovaj način utjerivanja "vjerske discipline" nije bio baš prihvaćen kod naroda. Štoviše, kako rekosmo u slučaju župe Ravno, vjernici su se na njega ljutili. Slično je bilo i u Prenju, što mogu posvjedočiti i današnji živući vjernici koji pamte to neobično ponašanje svoga župnika. Bio je točan u vođenju župnih matica i u vršenju svećeničkih dužnosti. S kolegama svećenicima bio je društven. U njegovu župnom stanu bili su česti sastanci svećenika, a o Vidovdanu i o Miholjdanu redoviti.[32] Kao dekan stolačkoga dekanata don Vide je uredno obilazio župe toga dekanata i poticao održavanje dekanatskih korona. Obavještava Ordinarijat 10. prosinca 1914. da se u toj godini nije mogla održati korona zbog ratnog stanja te da će je održati 1915. god. ako to stanje dozvoli.[33]

Dekan Putica pohodio je stolačku župu 25. svibnja 1914. te je našao da su crkvene matice i predmete (haljine) u potpunom redu. Župnik katehizaciju predaje redovito dva puta tjedno u Stocu. Klepačku župu pohodio je 8. lipnja 1914. i pronašao da je i tamo sve u redu. I tamošnji župnik predaje vjeronauk dva puta tjedno u Tasovčićima i u Krupi - Dračevo. Župu Donje Hrasno pohodio je 17. lipnja 1914. i tamo je zatekao sve u redu. Tamošnji župnik predaje vjeronauk u tri škole i tri puta tjedno u sljedećim mjestima: Gornje Hrasno, Brštanica i Donje Hrasno.[34]

U župi Prenj vjeronauk je bio tri puta tjedno, i to u Crnićima, Domanovićima i Rotimlji.[35] Don Vide 15. srpnja 1915. izvještava Ordinarijat u Mostaru

[28] Usp. M. Puljić, *Stolac, povijest kraja i župe*, str. 87.

[29] Usp. M. Puljić, *Stolac, povijest kraja i župe*, str. 87-88.

[30] Marko Zovko, župnik i dekan u Stocu, daje kratak don Vidin životopis u svojoj kronici prigodom njegove pogibije; objavljeno u: I. Puljić - P. Raguž (prir.), *Stolac u povijesti i kulturi Hrvata*, Zagreb - Stolac, 1999., str. 299-300.

[31] J. Zovko, *Uspomene,* I., str. 435-436.

[32] Usp. R. Perić, *Da im spomen očuvamo*, str. 201.

[33] ABOM, 730/1914.

[34] ABOM, 306/1915.

[35] ABOM, 731/1914.

da za vjeronauk na Domanovićima prima 400 kruna honorara,[36] a na Rotimlji i Crnićima (Pileta) prima 200 kruna honorara. Budući da mu je Ordinarijat odredio kapelana don Luku Krstića,[37] župnik ustupa kapelanu školu na Rotimlji s tim da mu Ordinarijat isposluje od vlade honorar od 400 kruna i putni trošak barem 200 kruna a župniku da ostanu dvije škole: u Domanovićima s 400 kruna i Crnićima (Pileta) s honorarom od 200 kruna ako se ne može više isposlovati. Don Vide je kapelana tražio pod uvjetom da Ordinarijat isposluje kod vlade da se osnuje nova župa u Gornjim Dubravama sa sjedištem u Hodovu, kako je još biskup Paškal Buconjić odredio odlukom od 10. svibnja 1908., br. 118, a potvrdila Sveta Stolica u Rimu. Ovoj novoj župi pripala bi sljedeća sela: Trijebanj s 38 kuća i 385 duša; Rotimlja s 33 kuće i 360 duša; Hodovo s 37 kuća i 273 duše; Donji Brštanik s 24 kuće i 205 duša; Gornji Brštanik s 10 kuća i 129 duša; Podkrevnice sa 17 kuća i 191 duša; ukupno 159 kuća s 1543 duše, a od stolačke župe Dabrica, Ljubljenica i Mahala od Hodova Ljuca. Potpisani je uvjeren da će "Ordinarijat ovo urediti pošto se tiče vjere blagostanja duševnoga i razvitka katoličkoga Hrvatskog naroda".[38]

Župnik i dekan don Vide Putica pohodio je župu Donje Hrasno 1. srpnja 1915. Izvještava da škola na Brštanici te godine nije radila zbog ratnoga stanja. Ova je škola od župnog ureda udaljena 4 kilometra pa se župnik žali da za tu školu ne prima nikakva honorara. Škola u Donjem Hrasnu imala je 41 dijete na vjeronauku koji se predavao svake subote.

Školu Gornje Hrasno pohađalo je 58 djece. Predavanja su bila petkom, a mjesto je udaljeno 10 kilometara. Za ovaj pastoralni rad župnik je primao 200 kruna honorara. Župu stolačku pohodio je 17. srpnja 1915. Školu u mjestu pohađalo je 65 muške i 18 ženske djece, a vjeronauk se predavao ponedjeljkom i subotom. U župi Klepci (Gabela) bio je 20. srpnja 1915. Školu u mjestu Krupa - Dračevo pohađalo je 80 djece. Tasovčići su udaljeni od župe 3 kilometra, vjeronauk je bio utorkom, a pohađalo ga je 35 djece. Na području župe Prenj - Dubrave u Domanovićima školu je pohađalo 35 djece. Vjeronauk je držan petkom. Školu u Crnićima (Pileta) pohađalo je 50 djece. Mjesto je od župe udaljeno 2 kilometra, a vjeronauk je držan ponedjeljkom. Škola u Rotimlji udaljena je 10 kilometara, vjeronauk je pohađalo 47 djece, a bio je četvrtkom.[39] Za pastoralni rad i poboljšanje vjerskoga života pučke su misije uvijek bile vrlo

[36] Za usporedbu koliko je vrijedio novac navodimo pismo don Andrije Majića, kapelana iz Stoca od 5. listopada 1916. u kojem moli dekana Puticu da mu pošalje ako ima intencija po 2,90 kruna jer su u njegova župnika u Stocu po 2 krune (ABOM, 639/1916.).

[37] O tome svećeniku više u: M. Pažin (prir.), *Od Hrguda do Huma*, Mostar, 1999., str. 218-219; Vidi također u knjizi: R. Perić, *Da im spomen očuvamo*, str. 238-239.

[38] ABOM, 306/1915.

[39] ABOM, 319/1915.

važne i poželjne. To je znao i don Vide pa je u svojoj župi organizirao misije, o čemu 25. ožujka 1925. izvješćuje Ordinarijat da su pučke misije u župi Prenj - Dubrave održane od 8. do 14. toga mjeseca i da su ih držali dominikanci iz Splita.[40]

S obzirom na broj djece koja su pohađala školu na prostoru Dubrava, doimlje se da je veoma malo učinjeno na opismenjavanju tamošnjega puka. Ovo se posebno odnosi na žensku djecu, pa današnje starije žene, koje su trebale ići u školu negdje između dva svjetska rata, često ne znaju ni jednoga slova. Ovaj je problem u ono vrijeme uočavala i tadašnja vlast pa je odredila da svi do svoje 25. godine koji su nepismeni moraju ići na večernje tečajeve u škole za opismenjavanje. U s svezi s tim don Vide 1930. god. piše Biskupskom ordinarijatu u Mostaru i tuži se zbog udaljenosti škola i što skupa moraju ići muški i ženski i vraćati se po noći pa kaže da je time ugrožen moral. Ordinarijat mu odgovara da je dobro da se vrši opismenjavanje, ali da moral ni u kom slučaju ne smije biti ugrožen i da se ti tečajevi, ako će se održavati, održavaju tijekom dana a ne po noći.[41]

Sliku don Vide pastoralca pokušali su oslikati pojedini njegovi suradnici, prije svih don Ante Romić,[42] koji svjedoči o njegovu zauzetom radu za katolički hrvatski puk na prostoru svoje župe pa i izvan njezinih granica. Tu sliku djelomično prikazuju i njegova izvješća Biskupskom ordinarijatu u Mostaru. Tako 14. ožujka 1931. piše da je te godine imao korizmene ispovijedi po staležima te da je nastojao oko toga da vjernike privuče češćem primanju svetih sakramenata. Također govori o upisu vjernika u Apostolat molitve ili pučki Društvo Presvetog Srca Isusova. Kaže da su se mnogi odazvali ovom pozivu i upisali se, tako da ima preko stotinu upisnika u ovo pobožno Društvo te da su izgledi vrlo dobri da će se povećati broj članova do kraja korizme.[43]

Istrošen na njivi Gospodnjoj i pomalo pritisnut godinama života, don Vide je 17. srpnja 1930. zamolio Ordinarijat da mu pošalje pomoćnika, jer nakon 72 godine života i 49 godina župničke službe osjeća da ne može više sam vršiti veliki pastoralni posao koji iziskuje župa Prenj.[44] Ordinarijat mu odgovara da ne može udovoljiti njegovoj molbi jer nema ni jednog svećenika na raspolaganju, premda znaju da mu treba pomoćnik pa ga mole da se strpi još neko vrijeme.[45]

---

[40] ABOM, 445/1925.

[41] ABOM, 1977/1930.

[42] Usp. Lj. Planinić (prir.), *Ponosan i neustrašiv. Život i djelo don Ante Romića*, Kruševo - Mostar, 2004.

[43] ABOM, 654/1931.

[44] ABOM, 1203/1930.

[45] ABOM, 1235/1930.

3. Karitativni rad

Godine Prvoga svjetskog rata bile su posebno teške za don Vidinu svećeničku djelatnost. Zbog toga je on, kao i mnogi svećenici u to doba,[46] osjećao da ponajprije i koliko više može treba pomoći onima koji su ostali siročad u tom ratnom vihoru. U svojoj župi Prenj - Dubrave za udovice i sirote poginulih vojnika u ratu do 1. svibnja 1915. prikupljeno je 401 kruna.[47] Zatim izvještava Biskupski ordinarijat da je u njegovoj župi sirotim udovicama poginulih vojnika u ratu od 1. lipnja do 31. kolovoza 1915. prikupljeno 90 kruna.[48]

U 1916., također ratnoj godini, don Vidina briga za stradale nije splasnula. Tako već 3. siječnja izvještava Ordinarijat da je za udovice i siročad poginulih vojnika prikupio 66 kruna pa sada sve skupa u tom fondu ima 523 krune.[49]

Don Vide 29. ožujka 1916. pravi pregled što je do tada učinio na karitativnom planu. Tako kaže da je od početka rata u Sarajevo poslao u gotovu novcu za Crveni križ 120 kruna, za invalide i vojnike 25, za udovice i sirote vojnika 34, za duhan vojnicima 15. Sve skupa 194 krune. Poslao je čarapa 20 pari, rubaca 10 komada. Vlastiti durbin u Beč na ratno ministarstvo, preko stolačkoga kotara 11 pari čarapa, 11 komada rubaca. Preko oružničke pošte na Domanovićima izravno u Sarajevo 3 kilograma meda, 300 komada jaja. Ranjenim vojnicima u Stocu dodijelio je za duhan 10 kruna, 50 komada jaja, 50 litara vina. U sva tri ratna zajma bilo je 16.000 kruna. Drugo izvješće: Za Crveni križ 664 krune, za invalide vojnike 42, za udovice i siročad poginulih vojnika 42, za duhan vojnicima 39, za bugarski Crveni križ 22 krune. Ukupno 809 kruna. Podijelio je 90 pari čarapa, 93 rupca, 2 košulje, 1000 jaja, 7 kilograma meda, za ratni zajam 14.000 kruna. Treće izvješće: župnik osobno darovao 25 kruna, župljani 583 krune. Sve skupa 608 kruna. Još mu je ostalo u gotovini 70 kruna, što je nakanio poslati prije uskrsnih blagdana.[50]

S dužinom trajanja rata rasla je i bijeda u narodu. Tako više nisu bili potrebni pomoći samo oni kojima je netko poginuo, nego bijeda se uvukla u sav narod. Zato don Vide 1. studenog 1916. piše kako je zbog ratnih neprilika nastupila velika bijeda, nevolja i glad u njegovoj župi Prenj - Dubrave. Zatim napominje da ima mnogo obitelji čiji se ukućani "nisu ožitili od mnogo vre-

[46] Don Vide je pohodio župe stolačkog dekanata. U župi Klepci - Gabela 16. svibnja 1916. u izvješću Ordinarijatu kaže da u toj župi nije prikupljana milostinja za udovice i siročad poginulih vojnika pa je opomenuo župnika da se to ubuduće ima prikupljati. U stolačkoj župi prikupljana je milostinja za udovice i siročad poginulih vojnika (ABOM, 420/1916.).

[47] ABOM, 18/1915.

[48] ABOM, 367/1915.

[49] ABOM, 26/1916.

[50] ABOM, 260/1916.

mena". Zbog ovakva stanja moli Ordinarijat da mu dozvoli da nešto novca iz crkvene blagajne i od novca za udovice i siročad poginulih vojnika podijeli za sirotinju u svojoj župi. Isto tako moli Ordinarijat da se zauzme kod više vlasti da bijedna sirotinja primi državnu potporu. Na kraju napominje da očekuje što skorije povoljno rješenje.[51] Na ovaj je dopis Biskupski ordinarijat odgovorio pozitivno, te također napominje da se zauzeo i kod vlade za potporu siromasima.[52] Don Vide kao župnik u 4. ratni zajam doprinio je 2000 kruna. Crkva sv. Mihovila Arkanđela u Prenj - Dubravama dala je 2000 kruna. Neki župljani 1200 kruna. Sve skupa 5200 kruna. Uz ovo izvješće ponovno stoji da je davao za invalide, sirote i udovice poginulih vojnika.[53] Sve do svršetka rata don Vide je slao izvješća o prikupljenom novcu za udovice i siročad svoje župe.[54] Tako je 1. svibnja 1918. u fondu za te svrhe bilo 780 kruna.[55] Rat je potpuno poharao ovo područje pa don Vide 14. rujna 1917. izvješćuje Biskupski ordinarijat u Mostaru da osim siročadi, udovica i poginulih u župi ima mnogo bolesnika, pa od kuće ne može otići čak ni na duhovne vježbe koje su se održavale u Sarajevu.[56]

Koliko je bilo široko polje zanimanja ovoga župnika, pokazuje i to za što je sve prikupljao novac. Tako u svom izvješću Ordinarijatu od 21. travnja 1922. kaže da je prikupio: *Pro pluribus defunctis* (za više pokojnika) 150 dinara,[57] za grob Spasitelja 175 dinara, za crkvu u Beogradu 20 dinara, za dobru štampu 68 dinara, za Hrvatsko kulturno društvo *Napredak* (HKD) 100 dinara,[58] za žensko sirotište sv. Frane u Mostaru 100 dinara.[59] Isto tako 17. kolovoza 1923. don Vide je poslao za misije u Rusiji 120 dinara.[60]

[51] ABOM, 703/1916.
[52] ABOM, 703/1916.
[53] ABOM, 371/1916.
[54] ABOM, 273/1917.; ABOM, 544/1917.
[55] ABOM, 332/1918.
[56] ABOM, 591/1917.
[57] Kako vidimo od ovog vremena umjesto dotadašnje krune u upotrebi je dinar.
[58] Poseban uspjeh postigao je don Vide kao *Napretkov* povjerenik u Prenju, prikupivši 54 člana i sakupivši prihod od 131,47 kruna. Time je iskazao uz karitativnu djelatnost i svoju kulturološku djelatnost koja se očitovala u prikupljanju članova za HKD *Napredak* kao i potrebita novca za tu ustanovu i njezine štićenike, uglavnom đake i studente. Osim toga, širio je tisak toga Društva (usp. Z. Dizdar, "Osnivanje i rad *Napretkovih* organizacija u istočnoj Hercegovini /1902.-2002./", u: *Stolačko kulturno proljeće, godišnjak za povijest i kulturu,* godina 2004., str. 72).
[59] ABOM, 609/1922.
[60] ABOM, 803/1923.

4. Građevinska djelatnost

Uza sve svoje pastoralne brige don Vide se kao i svaki župnik morao brinuti o crkvenim objektima u svojoj župi. Biskupskom ordinarijatu 30. svibnja 1915. piše da je munja udarila u zvonik u Prenju i oštetila veliko zvono što je zbog toga puklo pa moli da mu se pomogne da zvono popravi.[61] U jednom izvješću Ordinarijatu o financijskom stanju župe don Vide izvješćuje 21. siječnja 1919. da je prikupio zavjetnu milostinju za oltar na čast B. D. Marije *pro pace* (za mir) 628 kruna, zatim novac što je prikupljan u svečane dane za spomenik poginulim vojnicima ove župe u onom "groznom ratu" 745 kruna.[62] Don Vidina poduzetnost očitovala se pri nabavci prenjskih crkvenih zvona. Naime, i sam se tuži kako je loša ekonomska situacija u njegovoj župi između dva svjetska rata,[63] ali ipak ne odustaje ni od građevinskih akcija, odnosno obogaćivanja crkvenih objekata. Tako 23. srpnja 1930. moli Ordinarijat da mu dozvoli nabavku tri crkvena zvona iz Ljubljane. Kaže da novca ima dovoljno za sva tri zvona. Ordinarijat mu odgovara da može nabaviti sva tri zvona, ali da bi dobro bilo da pokupi milostinju u narodu i prikupi novac barem za jedno zvono.[64] U pismu, koje je očito prema rukopisu pisao tadašnji prenjski kapelan don Jure Vrdoljak Biščević,[65] a potpisao ga župnik don Vide 26. studenoga 1932., stoji molba Biskupskom ordinarijatu da odobri sumu od 500 dinara za popravak stare kuće koja se zove "škola" iz crkvene kase ove župe. Ta se kuća počela već rušiti. Cio bi popravak stajao oko 3000 dinara. Ostalu sumu prikupio bi od župljana. Ta kuća bila bi neka vrsta seoskoga crkvenog doma gdje bi se mogli održavati sastanci. Članovi Apostolata molitve iskorištavali bi taj dom, doduše u to vrijeme u crkvenoj kasi nije bilo novca, ali se župnik nadao da će dobiti 200 dinara iz Belgije.[66] U svom pismu Ordinarijatu od 19.

[61] ABOM, 396/1915.

[62] ABOM, 144/1919.

[63] Župni pomoćnik don Ante Romić 23. lipnja 1931. moli Biskupski ordinarijat da mu pošalje nešto povišenih intencija i nešto običnih ako je moguće jer ih u Prenju ne može dobiti. Zapao je u velike obveze pa je morao dignuti zajam veće svote jer je morao podnijeti troškove sprovoda svoga oca (ABOM, 1060/1931.). I ovo je jasan pokazatelj loše ekonomske situacije u prenjskoj župi u to doba.

[64] ABOM, 1235/1930.

[65] Don Ante Romić je u župi Prenj prestao biti kapelanom dekretom od 7. svibnja 1932. a novim kapelanom 18. srpnja iste godine imenovan je don Jure Vrdoljak. Na poseban način novom kapelanu biskup stavlja na srce Apostolat molitve i da bude u svemu na ruku i pomoć don Vidi (ABOM, 1120/1932.). Dekretom od 30. ožujka 1934. don Jure je postao upravitelj župe Studenci (ABOM, 650/1934.).

[66] ABOM, 1712/1932.

lipnja 1934. don Vide izvješćuje da ima mnogo popravaka na crkvi i kući od neugodnog vremena i da se mora izmijeniti 5 vanjskih prozora na kući i još neki popravci.[67] Već sljedeće godine ovaj župnik 26. listopada obavještava Ordinarijat da je počeo s popravkom "hajata" kod crkve što ga je godinu dana prije toga veliko nevrijeme srušilo. U tom pismu on dalje navodi da je župa Prenj - Dubrave nekada bila među prvima u ovoj biskupiji a da je sada zadnja, te napominje, ako mu se ne vjeruje, neka se pogleda "tefter" birovine.[68] Prema izvješćima uočavamo da je prenjska župna crkva u ono vrijeme bila dobrano zapuštena, pa u više navrata moli Ordinarijat da mu dozvoli razne popravke na crkvi. Tako ponovno 11. ožujka 1935. piše Ordinarijatu da je prenjska crkva iznutra ruinirana i zanečišćena te da bi je svakako trebalo popravljati.[69]

5. Briga za školarce

Crkvi je uvijek bilo stalo do odgoja i obrazovanja kako svećeničkog pomlatka tako i svoga puka. Listajući arhivsku građu na poseban način zapaža se don Vidina velika briga za podizanje biskupijskog klera u Hercegovini. Kao župnik u Donjem Hrasnu 1895. god. obratio se biskupu Paškalu Buconjiću u Mostaru s preporukom dvojice svojih župljana (Pero Putica i Jozo Njavro) koji su se javili "s molbom da budu primljeni u Nadbiskupsko travničko sjemenište".[70] Kako od ove zamolbe nije bilo ništa, don Vide se ponovno obraća biskupu Buconjiću 1896. god. s preporukom za Jozu Njavru, koji je pokazao volju "da bi draga srca stupio u svećenički staleš". On je 1895. god. s dobrim uspjehom završio 4. razred pučke škole, i zamolio "da bude primljen u Nadbiskupsko travničko sjemenište ove godine".[71] Biskup Buconjić odbija župnikovu zamolbu za kandidata Jozu, "kako to on želi, budući da je obećano drugim iz drugih krajeva ove biskupije".[72] Vrijeme biskupovanja u Mostaru fra Paškala Buconjića (1880.-1910.) i njegova nasljednika fra Alojzija Mišića (1912.-1942.) s obzirom na podizanje biskupijskoga klera u najmanju je ruku čudno. Svojim neshvatljivim ograničenim brojem pripravnika (*numerus clausus*) priječili su razvitak biskupijskoga klera u svojoj biskupiji. Nastojanje nekolicine biskupijskih svećenika da nešto učine na poboljšanju ovoga pitanja često je ostajalo bez rezultata.

[67] ABOM, 989/1934.
[68] ABOM, 1188/1935.
[69] ABOM, 476/1935.
[70] ABOM, 265/1895.; usp. M. Perić, *Hercegovačka afera*, Mostar, 2002., str. 91.
[71] ABOM, 141/1896.; usp. M. Perić, *Hercegovačka afera*, str. 91.
[72] ABOM, 141/1896.; usp. M. Perić, *Hercegovačka afera*, str. 92.

Mnogi su biskupijski svećenici i od svoga siromašnog prihoda izdvajali za svećeničke pripravnike. Među njima je i don Vide iz Prenja koji u nekoliko izvješća obavještava Ordinarijat da je izdvojio popriličnu sumu novca za te potrebe.[73] Ipak, u ono doba u onom kraju svijest o potrebi školovanja djece bila je na veoma niskom stupnju. Tako don Vide 19. kolovoza 1918. odgovara Biskupskom ordinarijatu na dopis br. 556 od 1. kolovoza da se nijedno dijete nije javilo za vladin konvikt.[74]

Iz Biskupskog ordinarijata svim župnim uredima odaslan je dopis 30. srpnja 1920. u kojem stoji: "Posljedice rata već se strašno osjećaju. Naša sjemeništa u Travniku i Sarajevu za odgoj svećenika prezadužena su i moraju se zatvoriti, ako im se ne pruži novčana pomoć. Oba sjemeništa imaju ogroman dug na sebi. Do ovoga duga došlo je tako, što je od Vlade mala podpora, a troškovi radi skupoće preveliki. Ravnateljstvo sjemeništa radilo je i radi na sve moguće načine, da spasi i izdrži uzgoj mladeži za svećenička zvanja, ali dalje je nemoguće bez pripomoći narodne.

Biskupi Bosne i Hercegovine u velikoj brigi za sv. vjeru i podmladak svećenstva utiču se zadnjem sredstvu što im ga naregjuje crkveni zakon u takovom slučaju - Can. 1355. 1 i 2. te Can. 1356.

Kapitularni Vikarijat Vrhbosanski odredio je poprečno 3000 kruna na svaku župu kojom upravljaju svjetovni svećenici.

Za našu Biskupiju isto i mi odregjujemo: Naregjujemo svim svećenicima, da sakupljaju milodare u tu svrhu i svaki župnik nastoji da skupi najmanje 3000 kruna. Ovaj crkveni porez neka se šalje Ordinarijatu u obrocima po 100 ili 200 kruna tijekom školske god. 1920./1921. dok se ne postigne suma od 3000 kruna.

Kako će se taj porez sabirati od vjernika, neka svaki župnik udesi prema prilikama mjesta. Nek se kupi u gotovu novcu, u stvarima koje se lako unovče, a o svakom doprinosu nek se vodi točan račun. Prigodom sv. mise, zaruka, vjenčanja, prijateljskih sastanaka itd. neka župnik nastoji sabirati taj narodni porez za odgoj svećenika. Vrijedni odbornici za ovu akciju mnogo će koristiti župniku.

Uvjereni smo da naš dobri narod ne će uskratiti svoju darežljivu ruku kad mu se jasno rastumači o čemu se radi. Radi se o vjeri, o crkvi i narodnom kršćanskom životu.

Pregnimo svom snagom za taj plemeniti rad i spasimo naša svećenička sjemeništa. U tome Bog blagoslovio Vaš rad i sve plemenite darovatelje za uzdržavanje sv. vjere!"[75]

[73] ABOM, 554/1916.; ABOM, 50/1917.; ABOM, 545/1917.
[74] ABOM, 685/1918.
[75] ABOM, 795/1920.

Na ovu zamolbu don Vide odgovara 23. kolovoza 1920. i dostavlja svotu novca od 827 kruna što je prikupljen na Veliku Gospu 15. kolovoza na svetoj misi.[76] Također 23. kolovoza 1921. Biskupskom ordinarijatu dostavlja 110 kruna za "učeću katoličku mladež". Novac je prikupljen na Veliku Gospu 15. kolovoza 1921.[77] To isto učinio je 13. siječnja 1922. kad je poslao 40 dinara.[78]

Osim arhivske građe smatramo vrijednim donijeti i svjedočanstvo don Đure Kulaša, kojega smo 24. siječnja 2005. pohodili u Svećeničkom domu u Mostaru. Don Đuro je rodom iz prenjske župe. Sjemeništarac je bio od 1932. do 1940., a bogoslov od 1940. do 1944. god. Znači, veći dio vremena njegove pripreme za svećenički poziv u Prenju župnikom je bio don Vide Putica. S obzirom na ovu činjenicu jasno je da je don Đuro barem povremeno imao bliže susrete sa svojim župnikom. Don Đuro kaže da je još kao dijete od naroda znao čuti kako je don Vide bio meka i milostiva srca. Osobito je imao samilosti prema sirotinji. Zbog svega ovoga narod ga je volio. Iz svoga osobnoga iskustva don Đuro kaže da mu je don Vide svake godine, kad bi pošao u novu školsku godinu, davao po 50 dinara. Osim ovoga novčanog dara, kad bi god bio na nedjeljnoj misi, dok je bio sjemeništarac pa kasnije i bogoslov, don Vide ga je ostavljao sa sobom na ručku. Iz tih susreta još se živo sjeća kako mu je don Vide ponosno naglašavao: "Ti ćeš biti dumo!" U tim razgovorima don Vide je često očitovao svoju veliku brigu i ljubav za biskupijski svećenički pomladak.

6. Uspostava novih župa

Za razliku od nekih današnjih svećenika, još je don Stjepan Putica molio Biskupski ordinarijat da odvoji dio prenjske župe i formira novu župu Gornje Dubrave. On nije dočekao ovaj dan, ali zato je njegov brat don Vide uložio mnogo truda i htijenja kako bi se ostvarila ova davna želja pastoralnih radnika onoga kraja, a i tamošnjega naroda. Tako 8. lipnja 1917. Biskupski ordinarijat piše don Vidi: "Prema izjavljenoj želji i predlogu vaše prečasnosti za novoosnovanu župu Gornje Dubrave upravu iste povjerismo i naimenovali vel. gosp. don Martina Krešića. Pošto je to stara želja vašega zaslužnog pok. brata don Šćepana ujedno i vaša, a pri tom i duhovna nužda vjernika, to se Ordinarijat nada da će vas to u svaku pogledu vanredno veseliti i da ćete sve učiniti da to s. djelo što bolje uspije. Dotično izdašno poduprijeti da se uspješno kraju

[76] ABOM, 877/1920.
[77] ABOM, 1028/1921.
[78] ABOM, 119/1922.

privede."[79] Dekan don Vide za novu župu u Gornjim Dubravama predlaže da se zove Hodovo, a patron da bude sv. Petar i Pavao, dočim bi novi župnik želio da župa bude posvećena Srcu Isusovu. Ordinarijat odgovara: ako je Hodovo centar, neka se zove Hodovo, a patron crkve za novu župu neka bude sv. Petar i Pavao.[80] Kako je don Vide imao veliku ulogu pri uspostavi župe Rotimlja, tako Biskupskom ordinarijatu predlaže i mjesto i način izgradnje župne crkve i župne kuće.[81] Nakon odvajanja Gornjih Dubrava, tj. novoosnovane župe Rotimlja, prenjska župa više ne graniči s Nevesinjem, te su joj ostala sljedeća sela: Prenj, Opličići, Rečice, Ševać Njive, Crnići, Pješivac, Aladinići, Košćela (zaselak Kruševa).[82] Prema župnikovu izvješću Biskupskom ordinarijatu od 17. rujna 1919. nakon što su se Gornje Dubrave odvojile gdje je formirana nova župa, prenjska je župa postala "najsiromašnija među župama trebinjske biskupije". Žali se da čak ni konja nema niti ga kupiti može.[83]

Osim župe Gornje Dubrave, tj. Rotimlje, don Vide je, nakon što su u mostarskoj biskupiji već ustrojene neke nove župe, Biskupskom ordinarijatu predlagao osnutak novih župa i u trebinjskoj biskupiji. Tako 5. ožujka 1920. predlaže novu župu Domanovići, zatim Gornje Hrasno, novu župu Kotezi u Popovu polju. Također župnik u tom dopisu moli Biskupski ordinarijat da nastoji i poradi kako bi što više mladića spremio u Travnik, te da bi u dogledno vrijeme bio dovoljan broj svećenika za opsluživanje spomenutih župa.[84]

Svećeničko udruženje *Uzajamnost* koje se sastalo u Prenju 30. studenoga 1925. piše Biskupskom ordinarijatu u Mostar: "Na Pres. dopis od 16. studenog t. g. br. 1294 odgovara se da se je dne 30. rujna t. g. na glavnoj skupštini držanoj u Prenju - Dubrave, pretresalo pitanje našega podmlatka i ono se svestrano pretresa. Neki predlažu, da se potraži za naše seminarce nekoliko mjesta u Rimu, a i u Travniku, da se povisi kontingent naše djece za Travničko sjemenište eventualno mogla bi se potražiti kakva pomoć specijalno za trebinjsku biskupiju gdjegod u inozemstvu.

Prelazi se na biranje novoga Odbora izabrani jesu većinom glasova preč. odnosno veleč. gospoda. Upravni odbor: predsjednik Preč. D. Vid Putica, dopredsjednik Veleč. D. Anto Bakula, tajnik Veleč. D. Ivan Raguž, odbornici Veleč. D. Mitar Papac, Veleč. dr. Petar Čule. Nadzorni odbor: predsjednik Preč. D. Marijan Kelava a s njime su još Veleč. D. Marko Zovko i Veleč. D. Andrija Majić." Ordinarijat je prihvatio ovaj izbor osim don Ivana Raguža. Uočljivo je

[79] ABOM, 341/1917.
[80] ABOM, 353/1917.
[81] ABOM, 1209/1920.
[82] ABOM, 658/1917.
[83] ABOM, 981/1919.
[84] ABOM, 933/1920.

da Ordinarijat reagira samo na izbor dužnosnika u svećeničkom udruženju *Uzajamnost* a ni jednom riječju ne spominje sadržaj sastanka toga udruženja na kojem se govori o potrebi povećanja broja sjemeništaraca i pomoći za eventualne sjemeništarce trebinjske biskupije.[85]

7. Životne prilike i neprilike

Župa Prenj imala je i svoj vinograd. U financijskom izvješću don Vide navodi da je za obrađivanje crkvenog vinograda izdvojio 615 kruna, ali zbog nerodice nije bilo ništa grožđa.[86] Kako je 1916. god. bila nerodna, dekan don Vide zauzimao se i za ostale župnike svoga dekanata da Ordinarijat intervenira kod Visoke vlade za pomoć, jer kako je čuo pravoslavni svećenici već su tu pomoć dobili.[87] Obraćajući se Ordinarijatu 19. srpnja 1917. moli da se zauzme "kod Visoke Vlade, da u obzir uzme sadašnje jadno stanje župnika, ter naredi Kotarskim uredim da uplivišu na narod da doprinosu obstojeću birovinu župniku, jer inače usljed obstojeći neprilika isti župnici panut u bijedu, nevolju i glad".[88]

U svom pismu Ordinarijatu od 28. prosinca 1918. don Vide kaže da ne može u Prenju nikako ostati jer mu se prijeti glavom od "rišćana" i svaki čas gleda kako će umaknuti odatle. Već sutradan Ordinarijat mu na ovo odgovara da se ne boji, jer da ga samo time plaše ne bi li ga hajkom i strašenjem otjerali iz Prenja.[89] Da ovo ipak nisu bile samo prijetnje, pokazuje pismo koje je don Vide uputio Ordinarijatu još 26. rujna 1918., u kojem izvješćuje da su ga napali komiti razbojnici koji su htjeli opljačkati njega i župni ured. Na to su neki mještani primijetili da nešto nije u redu pa su pošli braniti župnika pri čemu je došlo i do pucnjave iz vatrenog oružja ali na svu sreću nitko nije stradao jer su se lopovi povukli.[90] U još jednom među mnogim pismima biskupu don Vide javlja da mu je stanje i život u pogibelji. Dalje nastavlja: "Svaki dan udaraju hajduci po katoličkim kućama u Prenju. Iz kuća odnose i vode stoku. Tako su oplijenili kuću Jerinića na što ih je domaćin tako dočekao da je jednoga od njih ubio a drugoga uhvatio živa."[91]

Biskup Alojzije Mišić ipak je shvatio da neprijateljske akcije protiv don Vide nisu baš bezazlene pa se za njega zauzeo kod vojne vlasti. U svom pi-

[85] ABOM, 1364/1925.
[86] ABOM, 25/1916.
[87] ABOM, 506/1916.
[88] ABOM, 366/1917.
[89] ABOM, 1040/1918.
[90] ABOM, 803/1918.
[91] ABOM, 143/1919.

smu don Vidi, od 14. veljače 1919., navodi da bezdušnicima nije dosta što ga javno po novinama i privatno napadaju i uznemiruju nego ga i denunciraju i kod vojne vlasti da je buntovnik. Biskup kaže, kad je ovo čuo i doznao, da je otišao k vojnim vlastima ispitati njihove napadaje kojima je župnik izložen. Biskup je prikazao don Vidu u drugom svjetlu nego što je optužen jer su ga pred vojnom vlasti optužili da od oružja ima strojnice i mitraljeze. Ordinarij piše da je vojnoj vlasti rekao kako je to neistina i pusta laž, mržnja protivnika. Biskup dalje nastavlja: "Izvijestili smo da ste Vi onaj koji se braniti imade da oni Vas a vi nikog ne napadate. Saopćili smo da ste dva puta po srbijancima u kući bio napadnut, da su pucali na kuću, da su Vas orobili, da ste dva puta bježali iz kuće i da još i sada strahujete. Na ovo nas je komandant vojske uvjeravao da će na Domanoviću narediti vojnicima da za Vašu osobnu sigurnost još bolje pobrinu se. Komandant je obećao Vama u kuću na posjete osobno doći." Biskup još napominje da zna da je župnik uznemiren, ali da će Bog dati da prođe taj nemir.[92]

S druge strane, bilo je u više navrata nesporazuma između Ordinarijata i don Vide. To čitamo i iz pisma koje je don Vide 15. rujna 1932. pisao Ordinarijatu, u kojem kaže da za svećenički pomladak daruje fond od 100 austrijskih kruna, što ga je morao dobivati a nije ga dobivao od 1912. god. Napominje da je imao pravo dobivati ga prema dopisu od 9. srpnja 1907. pod brojem 195. Ovaj je dopis vlastoručno potpisao sam biskup Buconjić. Ordinarijat mu neuobičajeno oštro odgovara 21. rujna 1932.: "Vaše zabadanje o nekakvih 100 kruna što bi ih tobož ko dekan imao dobivati, sasvim je deplasirano! Državna vlast nikakvi nagrada ne daje Ordinarijatu, da ih ovaj Vama ko dekanu uruči. Biskupija nema, da Vam u spomenutu svrhu dopitava. Ordinarijat inače nema podloge, da Vas specijalno nagrađuje. Dekanatska je uredba povjerenje, a Vi ste to negda i zlorabio. Dekanatska čast je počasna služba... Dekanatsku čast mogao ste svaki čas pohvalno otkloniti. Pače, da je mimo Vas kome drugome povjerena, Vi bi ste osjetljivo žalio, kao što ste gorko žalio na izvjesnu osobu, što mimo Vas u svojim listovima i župskom pečatu svojoj župi od Vaše župe preotima dekanatsku čast. Zadnji put praštajući sve očinski smo Vas posjetili, da se klonite mušica. Svjetovali: - posvetite sebe i svoje stare godine Bogu, spasu duša! - Ne zaoravajte u polje, koje nije za Vas i koga nijeste u stanju plodnim da učinite."[93] Te je iste godine, kao što je već rečeno, 14. listopada, smijenjen s dekanatske službe, koja je 12. studenoga prenesena na don Marka Zovku u Stolac.[94]

[92] ABOM, 256/1919.
[93] ABOM, 1308/1932.
[94] ABOM, 1622/1932.

I don Vide je jasno uočavao problem koji su mu nanijele njegove godine, pa u svom pismu 3. prosinca 1937. piše Ordinarijatu: "Uslijed usmene poruke Preuzv. gospodina Biskupa preko moga kapelana vlč. g. don Ante Kr. Buconjića, čast mi je naslovu saopćiti slijedeće:

1. Ja sam ostario, oslabio, obnevidio, te više ne mogu vršiti župničke službe kako treba, mogu još čitati Sv. Misu... i mogu još ispovijedati, kad nije vrijeme vrlo ružno.

2. Treba dakle tražit neki način i izlaz za mene. Moja bi želja bila, da k meni dođe za župnika prečasni gospodin Krešić don Martin, i to zato

a) jer sam ga ja spremio na škole;

b) jer je on bio zadnji kapelan moga pok. brata don Šćepana i nakon njegova premještaja u Trebinju za župnika ovdje došao sam ja;

c) jer poznam ja njegovu ćud a on moju, te mislim, da bi s njime najzgodnije proveo posljednje dane svoga života.

Na Zlatnoj misi don Vide Putice u Prenju 1932. god., slijeva na desno stoje: don Mitar Papac, don Ante Romić, don Ilija Tomas, don Stanko Čotić. Sjede: don Ivan Raguž, don Vide Putica, don Marijan Vujnović, don Andrija Majić.

3. U slučaju da preč. don Martin Krešić iz bilo kojih razloga ne bi mogao doći ovdje za župnika, onda bi ja želio da dođe vlč. g. don Mitar Papac, župnik u Gracu, jer i on je sa mnom bivao često i dugo i dijelio sa mnom radost i žalost.

U svakom slučaju molim naslov da mene ne ostavi na goloj podini. Ja nemam nikakove zalihe, a ono malo uštedevine nalazi se u Kat. Štedionici, što sam testamentarno ostavio za sveć. podmladak, ali poslije moje smrti. Ulož. knjižica nalazi se kod preč. Ordinarijata. Prema tome, ako dođu za mene ne zgodnija vremena, a za bank. uloške zgodnija, ja sam slobodan u svako doba testament povući i preinačiti.

Nadajući se da će naslov imati prema svemu ovome obzira, da će postupiti i urediti, kako se najzgodnije može, bilježim se u Kristu don Vid Putica, župnik." Ovo je pismo pisao u don Vidino ime njegov pomoćnik don Ante Krešimir Buconjić zbog don Vidine starosti i *slaba vida*.[95]

Prenjski kapelan don Ante Buconjić 6. prosinca 1937. dobio je dekret za župu Vinicu.[96] Prilikom imenovanja novog kapelana mladomisnika don Ivana Tomasa Ordinarijat je 6. prosinca 1937. poslao pismo i župniku don Vidi gdje stoji: "Premjestili smo, kako znate, Vašega brata, sudruga u duhovnoj pastvi don Antu Buconjića u Vinicu za župnika, mjesto njega poslali smo Vam za brata sudruga don Ivana Tomasa mladomisnika. Obaziruć se na Vaše poodmakle godine i trudovan život sproveden u radu za Boga i sv. vjeru, obazirem se i na Vas i Vaše časne godine, pa Vam šaljemo pogodnije za sv. pastvu i vašu osobu. Pastva nada sve a i časna starost sa dugogodišnjim požrtvovnim radom i naporima sprovedeno u vinogradu Gospodnjem traži i zaslužuje, da se obazremo na to. Tako i radimo. Bog, sv. vjera, sv. ljubav u tom nas vodi. Medjuto imamo nešto očinski da pripomenemo. Ljudska je narav takova, da ju je teško udovoljiti, pa stoga i duhovnik, makar se uzgajao da bude spreman na žrtve, ipak ovda onda i u njem izbije neka vrst nezadovoljstva, zahtjevi u onom ili ovom smjeru. I ako kod namještaja biramo, ipak braća vaši sudrugovi duhovne pastve u župi Prenj - Dubrave, iznose svoje potrebe, jadaju se, da im nije lako u Prenju, pa i na to, da su njegda i gladni a umor ih shrvava. Preporučamo! Gledajte što možete gladni da ne budu, a u drugom obazirite se. Ponavljamo, teško je udovoljiti sama sebe, a gdje ćeš drugoga, ali koliko se može, mora se gledati da se udovolji, tim prvo koje prinuždeni i ko treba tudje pomoći." Drugu pripomenu Ordinarijat župniku šalje zbog njegova sluha su-

[95] ABOM, 1490/1937.
[96] ABOM, 1474/1937.

gerirajući mu da ne ispovijeda u crkvi nego u sakristiji jer slabo čuje pa mora glasnije govoriti i on i pokornici.[97]

Kapelan don Ivan Tomas 23. srpnja 1938. Ordinarijatu u Mostaru napisao je o župniku don Vidi opširniji izvještaj, uključujući i svoju službu i probleme, a koji vrijedi navesti: "Prilike župe Prenj - Dubrave, a i moje lične, upravo me sile, da, s ovijem štovanjem, koje kao mladunac svećenik moram imati pred mojijem starješinama, ali i sa svom ozbiljnošću i otvorenošću, obavijestim Naslov o nekijem stvarima.

Prečasni gospodin Don Vide Putica, župnik ove župe, 11. VI. t. g. stupio je u 80. godinu života. Mjesec dana prije toga, on je odlučio da više ne će obavljati svete misne žrtve. U toj odluci ustrajao je sve do današnjega dana, jer se tuži na slabost očinjega vida svojega. Uopće s godinama i s nemoći, osobito očiju, njegov se duševni obzor veoma smanjio, tako da preč. Don Vide sam priznaje, kako je sasvijem nesposoban bilo za kakvu svećeničku službu. Nekoliko puta iznio je želju, da bi i formalno bio oslobođen župničkijeh dužnosti, jer da mu je dalje i nemoguće, iz psiholoških i financijskih razloga, izdržavati kapelana. Njegova je omiljela ideja, da mu se u Prenj imenuje župnik s kojijem bi se u miru slagao pod svoje staračke dane. U tu svrhu pohodili su ga: preč. g. Don Martin Krešić i preč. g. Don Mitar Papac, ali, koje iz kakvijeh razloga, obadva prečasna gospodina izjavila su, da ne mogu udovoljiti želji preč. g. Don Vide Putice. Onda je preč. g. Don Vide rekao i pred preč. g. stolačkijem Dekanom, da bi drage volje živio sa svakijem, koga bi Naslov dekretirao u Prenj - Dubrave, samo da jedanput skine župničko breme sa svojijeh leđa. Što i kako je preč. Dekan učinio u smjeru gornje izjave to mi je posve nepoznato.

Da preč. g. Don Vide ozbiljno shvaća čitavu stvar, dokaz je i to, što je svojoj sluškinji Slavki Vidović kupio putne kovčege i naredio joj, da se sprema za odlazak iz Prenja! Nijesam se mario puno raspitivati za prošlost spomenute sluškinje, ali mi je dužnost javiti Naslovu da Slavka Vidović ni po čemu ne zaslužuje naziv jedne župničke domaćice, i da je cijela župa promatra kao neku golemu neprirodnost u Prenj - Dubravama. Ovoliko mogu iznijeti, a da ne siđem ispod ljudskoga i pogotovo, svećeničkoga dostojanstva!

Ako je prečasni Dekanat išta od svega ovog javio Naslovu, nužno je bilo (opisati) i prilike župe u vjerskom pogledu i stanje crkvenih objekata župe Prenj - Dubrave. Nedaj Bože da bih se drznuo Naslovu što prejudicirati u njegovijem dalokovidnijem odredbama, ali sam po dužnosti obligiran javiti, da duhovni pomoćnik, uza sadašnje prilike u župskome stanu, apsolutno nije sposoban dati vjernicima u dovoljnoj mjeri vodstvo i druge potrebne stvari za duhovni napredak njihov a ni sačuvati, kamoli unaprijediti, inven-

[97] ABOM, 1476/1937.

tar župe. Jer, Bog mi je svjedok, da sam dobru trećinu vremena, što sam evo u Prenju, proveo tako, da je moj organizam uzalud tražio zadovoljenje najosnovnijeh zahtjeva svojijeh. Osim toga, duhovni pomoćnik za mnoge stvari i nema ovlaštenja, a potrebe bodu u oči, vjernici bi se dali okrenuti na dobro! Da budem kratak, u Prenj - Dubravama treba da je svećenik, koji će bez suvišne brige za organske potrebe imati moći i ovlaštenja za sve, što pastvu unapređuje.

Ovom zgodom ne mogu prijeći preko činjenice, da navrših godinu dana svećeničke službe u pastvi, a onoga doplatka ne dobih! Ono mi je Naslov odpisao: 'sve u svoje vrijeme!', ali ja se usuđujem pisati i zapitati, kada će to vrijeme doći? Jer, čovjek i u drukčijoj službi i u drugijem prilikama, ako godinu dana ostane bez redovitijeh sredstava svojijeh, konačno će opaziti, da mu je teško odgovoriti svijem dužnostima u ljudskom društvu, kojega neke opravdane obzire mora i asketa observirati! Mislim, nije potrebe isticati, da sam ja još u ovu prošlu godinu unišao upravo u očajnijem imovnijem odnosima! A da je, kojom srećom, i drukčije bilo, računam, da bi se Naslov sa mnom složio, da je slučaj s mojijem doplatkom: *peccatum in coelum clamans!* (grijeh koji u nebo vapije). Pa moram ozbiljno zamoliti Naslov, što je s tijem doplatkom! Rado priznajem, da je dragi Bog platac na nebesima, ali sam također uvjeren, da je Bog postavio poglavare, koji da se brinu za duhovno i tjelesno dobro svojijeh podložnika! I neka je prošla godina dana, da ne dobivam ništa od toga doplatka, ja i danas odlučno tvrdim da bi bila nepravda lišiti me pravedno zaslužena, pa i novčanoga, honorara, jer bi to bilo u protivnosti sa svakijem zakonom. Ja još i danas čvrsto stojim u nadi, da Naslov takove nepravde nipošto ne bi sankcionirao! Konačno, ako se moje prilike u župskome stanu u Prenju ne bi promijenile na bolje, ako bih i nadalje u nemogućnosti, da barem sam podmirujem svoje životne potrebe, ja, na temelju gorka iskustva i noseći posljedice toga iskustva na svome životu, otvoreno javljam Naslovu: za me bi, a i za svakoga u mome položaju bio neizdrživ opstanak u Prenju, ako bih htio sve uraditi, što je župnik župe od 3500 vjernika dužan uraditi!

Vojne su me oblasti obavijestile, da nužno moram ići u vojsku i nadoslužiti ona dva mjeseca službe u stalnom kadru, koji su mi preostali iz 1936. Pošto sam vidio nekoga časnika, koji ima na brizi slične stvari, ja svaki dan očekujem poziv u vojsku! Stoga molim Naslov, da već sada providi kanonski ovu župu i da mene riješi mojijeh ovdašnjijeh dužnosti, kako bih mogao nesmetano nastupiti svoj preostali dio vojničke službe, a poslije toga opet stati na raspolaganje Naslovu!

Kako je pravo i pravedno, očekujemo najbolje razumijevanje, i prema tome, najsretnije rješenje problema ove župe, preč. g. Don Vide Putice, mojega doplatka i moje službe u vojsci!", završava don Ivan svoje pismo.[98]

Desetak dana nakon toga, 3. kolovoza 1938., javio se i stolački župnik i dekan don Marko Zovko Ordinarijatu u Mostar prikazujući stanje prenjske župe i njezina župnika don Vide: "Prilike u župi Prenj - Dubrave zahtjevaju, da se ondje providi župi i njezinim potrebama drugim načinom negoli je sada.

Sadašnji župnik Don Vid Putica je ostario i izgubio je skoro svaku mogućnost, da se stara i o materijalnoj i duhovnoj strani župe, pa i kućno gospodarstvo odvija se skoro bez ikakve njegove inicijative.

Kapelan istina obavlja sve duhovne potrebe župe i vjernika, a u sve druge stvari bilo crkvene bilo kućne neće da se miješa.

Mnogi od župljana govorkaju, da su ovakove prilike nezdrave i da se trebaju promijeniti, pa da ne bi došlo do kakvih jačih ekscesa, potrebno je što prije tu stvar sregjivati, a to držim treba i može se izvesti jedino imenovanjem stalnoga drugoga župnika.

Don Vide Putica se je skoro potpuno pomirio s tom mišlju, da drugi preuzme svu i moralnu i materijalnu brigu oko župe. On misli, da ostane i dalje stalno u kući u Prenju, a čim bi bio imenovan i došao novi župnik, svoju bi poslugu otpremio.

Ovo sam osjećao kao dužnost, da stavim prečasnom Ordinarijatu do znanja i u ovoj stvari, da odredi po svojoj uvigjavnosti što je najzgodnije."[99]

Ordinarijat je na to 1. rujna 1938. mladomisnika don Stjepana Batinovića imenovao kapelanom u Prenj - Dubravama umjesto don Ivana Tomasa koji je otišao u vojsku na nekoliko mjeseci. U dekretu don Stjepanu stoji: "Budući da će kroz dulje vremena biti ispražnjeno mjesto duhovnog pomoćnika u župi Prenj - Dubrave, gdje je župnik u dubokim staračkim godinama, i ne može vršiti župničkih dužnosti, zato je potrebno da uza nj bude svećenik, koji će ga zamjenjivati u svima župničkim dužnostima...

Nastojte, da starcu župniku budete pri ruci ne samo u strogo dušobrižničkim dužnostima, nego i njemu samome budite na pomoći olakšavajući mu terete godina i slabosti."[100]

U sumnji hoće li taj dekret na vrijeme stići don Stjepanu koji se nalazio u Dužima, Ordinarijat je 8. rujna pisao i dekanu stolačkomu moleći ga da pro-

[98] ABOM, 1011/1938. Opće siromaštvo puka, što se vidi iz raznih pisama, pojačavale su razne nevolje. O jednoj od njih piše don Ivan Tomas 19. travnja 1938. kad moli Ordinarijat da mu kao vršitelju dužnosti župnika, u Pješivcu dozvoli služiti svetu misu s blagoslovom protiv skakavca. Ordinarijat na ovo pozitivno odgovara 22. travnja (ABOM, 701/1938.).

[99] ABOM, 1042/1938.

[100] ABOM, 1105/1938.

vjeri može li novi kapelan u nedjelju 11. rujna slaviti svetu misu u Prenju. Ako li ne: "...onda jedan od Vas dvojice u Stocu - don Marko Zovko ili don Andrija Majić, mlađi - neka trkne u Prenj, a drugi neka u Stocu binira."[101]

Odsluživši vojni rok, don Ivan Tomas ponovno je primio dekret od 10. prosinca 1938., da se vrati u Prenj kao *vicarius adjutor* - župni pomoćnik i podijeljena mu je jurisdikcija "quasi parochialis" umjesto posve onemoćaloga župnika don Vide. Na pomoćnika su prešle sve župničke dužnosti: duhovne, materijalne, moralne, financijske, kao i *missae pro populo*.[102]

Nekoliko dana kasnije, 15. prosinca, Ordinarijat je o toj odluci obavijestio i don Vidu Puticu okolišajući oko "vruće kaše", a da još nije izdao formalnoga dekreta za razrješenje od župničke službe. U pismu se veli: "Jer ste već osamdesetgodišnjak, život je u tim godinama *labor et dolor*, kako nas uči sv. kralj, koji je i sam bio starac, iznemogo; znao iz iskustva, što znači živjeti u odmaklim godinama života, stoga jer ne možete da služite sv. misu, nijeste u stanju nijednu zbiljniju stvar sv. pastorizacije ni crkvene funkcije da ovršite; župa Prenj brojnija je, teška dosta, vremena mučna; ima se puno i raznih težih neprilika; svaki dan množi se divljanje i stranjanje svuda pa i u toj župi - pijanstvo, ubojstva... Razni dušmani i neprijatelji hotimice siju nepovjerenje, ogovaraju svećenike; prigovaraju mnogočem, posebno redovini, pa je dijelom uskraćuju, odnemaruju a neki i sasvim se otimaju i ne daju.

To Ordinarijat čuje i zabrinjuje ga. Uvlače u prigovor i Vašu osobu ko župnika. Ne radi, a redovinu pita. Ko da se ništa ne radi.

Da se u župi auktoritet ne potresa, da se izbjegne nepotrebnim i nezgodnim prigovorima, stega u župi među vjernicima, da se čvršća i od podivljanja očuva, zadrži, iza kako smo dobro promislili, odlučili smo prema kanonskim propisima, da Vam dadnemo druga u župi, koji će ko *vicarius adjutor parochi* voditi brigu u župi Prenj *de spiritualibus et oeconomicis,* a Vi ćete s njime ko brat uz brata živjeti tako, iz redovine oba da živite...

Ovo je po Vas i po vjernike u župi, po budućnost i dobro župe Prenj vrlo nužno, stoga jer je nužno, od nužde smo i uredili.

Vaš Ordinarij bio Vam je dobar, pa je kod vlade isposlovao Vam penziju za starije dane u iznosu mjesečnih 600 dinara. Imate eto doživotno i penziju. Uz hranu i drugo što primate sa redovinom, živjeti se može, a drugo, a naše se je predati u Božije ruke!"[103]

Ujesen 1939. Ordinarijat je imenovao don Nikolu Bošnjaka župnikom u Prenj - Dubravama. O tome nemamo arhivske građe, jer su iz Biskupskog

[101] ABOM, 1124/1938.
[102] ABOM, 1477/1938.
[103] ABOM, 1495/1938.

ordinarijata komunisti 1948. god., prigodom istražnog postupka biskupa dr. Petra Čule, odnijeli i Urudžbeni zapisnik (1938.-1944.) i arhivski materijal tih godina.

8. Mučenička smrt

Don Vide je ispred ulaza u prenjsku župnu crkvu napravio grobnicu za svoga brata don Stjepana i za sebe. U svom pismu Ordinarijatu od 10. rujna 1930. piše da je odlučio tu grobnicu blagosloviti 30. rujna iste godine, dan poslije proslave sv. Mihovila, zaštitnika župe Prenj.[104] Iz Ordinarijata je dobio odgovor da posmrtne ostatke svoga brata don Stjepana može prenijeti u novu grobnicu.[105] Na toj grobnici i danas stoji natpis: *Bismo Pastiri vaši. Izmolite za nas Oče naš*.

Zbog ratnih opasnosti, već kao starac u 84. godini života, onemoćao i fizički i psihički, 20. svibnja 1942. sklonio se u Biskupiju u Mostar, i nakon 2 mjeseca vratio se u Prenj.[106] Priča se da je don Vide, kad je čuo da četnici pucaju, izišao na vrata i viknuo: "Bolan, šta pucaš ovda, idi tamo dalje!"[107] Četnički hitac usmrtio ga je 6. rujna 1942. na kućnom pragu. U don Vidinu ubojstvu i pljački župnoga stana u Prenju, prema svom vlastitom kazivanju, sudjelovao je i Gojko Glibo iz Tasovčića.[108] O don Vidinoj pogibiji donio je izvještaj susjedni župnik don Marko Zovko.[109] Don Ilija Rezo pisao je don Jozi Zovki 27. listopada 1970. iz Prenja: "Ubijeni don Vide je spaljen. Ostalo je bilo samo malo kosti od lubanje, i to je pokopano u jednoj papirnatoj kutiji od U.N.R.E. Sve sam prekopao redom, pa nigdje ni papirnate kutije ni kostiju od lubanje. Također sam otvarao njegov i njegova brata pk. don Stjepana grob, koji je don Vide za obojicu načinio. Ni tu ga nema. Niti ima ikakva znaka. Svaki mu se trag zagubio."[110]

---

[104] ABOM, 1430/1930.

[105] ABOM, 1430/1930.

[106] Usp. R. Perić, *Da im spomen očuvamo*, str. 201.

[107] J. Zovko, *Uspomene,* I., str. 441.

[108] A. Boras, "O ubojstvu don Vide Putice", u: *Crkva na kamenu*, 12/1994., str. 13.

[109] M. Zovko, "Zbivanja u stolačkom kraju od 1930. do 1943. godine", u: *Stolac u povijesti i kulturi Hrvata,* str. 299-300. donosi da je don Vide ubijen 1. rujna 1942. U izvorniku, str. 65., taj je datum prepravljen nečijom rukom u: 1. IX. 1942., a pisalo je da je don Vide ubijen 6. rujna, kao što vidimo iz izvještaja don Ante Buconjića, prenjskoga župnika. Točan datum stoji i u *Martyrium Croatiae,* Rim, 1946., str. 2., a te je podatke Krunoslavu Draganoviću dao upravo don Marko Zovko (usp. J. Zovko, "Neistine i klevete dra Viktora Novaka o svjetovnim svećenicima Hercegovine", u: *Hrvatska revija*, 3-4/1967., str. 368).

[110] J. Zovko, *Uspomene,* I., str. 441.

Lubanja i kostur pok. don Vide Putice koga su četnici ubili 6. rujna 1942. i onda spalili

Don Andrija Majić obavješćuje don Jozu Zovku 28. siječnja 1975: "Nitko nam ne zna točno i sigurno kazati kako je ubijen, da li je bio zlostavljan. Zna se sigurno samo to da je bio poliven benzinom i zapaljen. Sve je izgorilo osim najvećih kostiju. Jedan talijanski vojni svećenik, koji je čuo za Don Vidinu smrt, došao je u Prenj, i preostale kosti sahranio negdje u bašči ispod kuće i crkve. To su nam kasnije kazivali neki komšije pok. Don Vide, ali kosti se nikako nisu mogle pronaći."[111]

O njegovoj smrti i o smrti don Ante Bakule i don Ilije Tomasa napisao je članak don Ante Romić.[112] Na nj se osvrće Viktor Novak, ne spominjući njihove smrti, naziva svu trojicu "ustašama", sijačima "najotrovnije mržnje i razje-

[111] J. Zovko, *Uspomene,* II., str. 1072.
[112] A. Romić, "Riječ o poginuloj braći", u: *Vrhbosna*, 11-12/1942., str. 242-246.

Sprovod pok. don Vide Putice. Obred obavlja talijanski svećenik u nazočnosti talijanskih vojnika i četnika

dinjavanja bratskih naroda, Hrvata od Srba, katolika od pravoslavnih".[113] Na te je klevete odgovorio don Jozo Zovko.[114] U spomenutom članku don Ante Romić kaže: "Činjenice perfidnih spletaka i laži neće moći zatrpati istine, koja se u ovom slučaju ne može sakriti kao ni sunce dlanom. O svemu ne možemo pisati, ali isto ne možemo, a da ne zabilježimo tragične smrti trojice svećenika u trebinjskoj dijecezi: smrt bit će dokazom za pokoljenja, kako umiru pravi pastiri za svoje stado i vječna optužba za one, koji ih umoriše ili ih ne zaštitiše po dužnosti, koju su na se preuzeli javnim obećanjima. Sa svom trojicom sam se poznavao."[115]

[113] V. Novak, *Magnum crimen*, Beograd, 1948., str. 717. Na str. 963. don Vide je spomenut među odlikovanima "redom krune kralja Zvonimira II. st. s mačevima".

[114] J. Zovko, "Neistine i klevete dra Viktora Novaka o svjetovnim svećenicima Hercegovine", u: *Hrvatska Revija*, 3-4/1967., str. 367-368.

[115] A. Romić, "Riječ o poginuloj braći", u: *Vrhbosna*, 11-12/1942., str. 242.

U svom osvrtu na don Vidino ubojstvo don Ante Romić dalje nastavlja: "Ubijen je u župskom stanu za vrijeme odsustva župnika Don Ante Buconjića, koji se je nalazio na putu. Razbojnici su ga 2-3 dana poslije umorstva stavili u zahod, polili benzinom i zapalili, a ostatak lješa su zakopali u bašču, makar je njegova grobnica bila spremna, koju je za života dao izraditi pokraj crkve, gdje se nalazi i grob njegova rođenog brata Don Stjepana, kojeg je naslijedio na ovoj župi.

Obojica braće pastorizirali su ovu župu preko 60 godina. Obojica su izdržali teške dane. Don Stjepan je morao u osmanlijsko vrijeme bježati od bandita. Tako se bio sklonuo pod krov biskupa Kraljevića u Mostaru dvadesetak dana, dok nije oluja prešla. Isto je 1918. morao Don Vide bježati od komita, kada su ga temeljito opljačkali. Isto je toliko vremena boravio u biskupiji kao i brat. Obojici se prijetilo u glavu. Jedne noći 1918. bio je napadnut. Komiti su ga prijevarom pozvali, a on se pokazao na prozoru. Puška je opalila, ali srećom pokraj njega u zid prozora, gdje je od naboja do dana današnjeg ostao znak. Srećom je u pravo vrijeme stigla obrana i nije poginuo. Sada se ispunila želja njegovih smrtnih neprijatelja. On je u istom stanu ubijen kroz prozor, kada je upitao u staračkoj naivnosti: 'Ko to puca?'

Rimska *Propaganda de Fide* obojicu je braće odgojila. O njima je vodila računa za života. A sigurno će pokazati interesiranje i za smrt svog gojenca don Vide, koji je poginuo pod tako žalosnim okolnostima, da se i najtvrđi čovjek zaustavi i zamisli. Mučenik i hrvatstva i katolicizma na međašu dvaju svjetova.

Pokojnik je bio revan, neporočan, točan a nada sve rimskog duha. Dok su mnogi bez misijonarskog terena svojatali povlastice misijonara, on se je vladao kao da je u čistom katoličkom kraju. Za njega su postojali svi propisi rimskog rituala. Obrede je rigorozno vršio. Crkvu je marljivo ukrašavao i čisto držao. Bio sam u njega godinu i po kapelan u 1931. i 1932., pa u meni danas njegova uspomena oživljava. Kao da ga gledam, kako kiti oltar cvijećem, kako crkveno ruho lijepo slaže, kako rimskog Bambina na oltar postavlja, kako jaslice pravi, kako uredske poslove s preciznošću svršava. U njega nema nezapisanih krštenika, nema neriješenih spisa. Sve je u arhivu uređeno. Sve se može lako naći. A 'liber memorabilium' je toliko interesantan i povjesno važan, da je od goleme štete što je upropašten od odmetnika.

Po naravi bio je temperamentan ali meka srca. Uvijek pristojan, bez trivijalnih riječi, da se čovjek čudi kako se nije zapustio živeći tako dugo na selu. Njegovom svećeničkom vladanju divili smo se mi mlađi. Najviše nas je privlačila njegova gostoljubivost, taj divni ukras starih misnika. Volio je društvo svećenika i iskreno se veselio, kad ih je vidio u svom domu. Spomenimo jedan primjer bratske svećeničke ljubavi: Pošao sam 1928. kući da služim primi-

cije. Susretnem se s njime u Mostaru. Dotle se nismo ni poznavali. On mi je čestitao i pružio u ruku nešto maleno zamotano u papirić. Bio je to dukat. Mogao bi danas s pjesnikom nadbiskupom reći: 'Moj dukate, moje milovanje - mog djetinjstva drago spominjanje.'

Prema župljanima je bio uvijek iskren i otvoren. Nije tražio popularnosti. Realno je gledao na svijet. Uza sve to bio je poštivan. Kad nije mogao više u crkvi služiti, žalili su za njim i govorili: 'Lijepi naš običaj, Don Vide.'

Uspomena na don Vida Puticu ostaje i ostat će, dok bude Dubravaca, koji razasuti živu daleko od svojih 'kićenih Dubrava'. A najtrajnija uspomena na njega jest župska crkva u Stocu, koju je sazidao, a u kojoj nema već dugo i dugo riječi hrvatskog 'dume' s oltara."[116] Tako don Ante Romić u svome nekrologu don Vidi.

Nadgrobni spomenik pred župnom crkvom u Prenju don Stjepanu i don Vidi Putici

[116] A. Romić, "Riječ o poginuloj braći", u: *Vrhbosna*, 11-12/1942., str. 245-246.

Župnik prenjski don Ante Krešimir Buconjić 10. rujna 1942. piše, između ostaloga, talijanskom generalu u Mostar, Alessandru Lusaniju: "Kod mene u župskom stanu u Prenju provodio je svoje zadnje dane starac župnik Putica Vide. To je bio časni starac od 85 godina. Preko 60 godina služio je Bogu i narodu. Sve svoje škole počevši od pučke pa do zadnjega tečaja bogoslovije, svršio je u Rimu kao pitomac *Propagandae Fidei*. Dakle po svom odgoju, po kulturi srca i uma, po svojim osjećajima bio je pravi Rimljanin. I kao takav aktivno je djelovao u svom narodu preko 60 godina. A bio je aktivni župnik spomenute župe od 1907. do 1939. Dakle preko 30 godina. I dana 6. rujna 1942. taj je časni starac na zvjerski način ubijen od četnika u svojoj sobi, iz koje je jedva mogao izlaziti bez tuđe pomoći. Zatim je izbačen na đubrište. Sva njegova imovina kao i novac koji je štedio za svoj ukop opljačkan je i odnesen... Napokon molim Vas, gospodine generale, da odmah omogućite pokop starca župnika Don Vide Putice, koji već četiri dana truhne na đubrištu..."[117]

Zaključak

U životu don Vide Putice može se obuhvatiti pogledom čitava povijest hrvatskoga katoličkog puka u Hercegovini u stoljeću ratova, kako neki nazivaju 20. stoljeće. Rođen u vrijeme turske okupacije, proživio austro-ugarsku okupaciju i velikosrpsku prvu Jugoslaviju i - kakve li ironije! - kao starac s 84 godine umro je mučeničkom smrću od četničke ruke u novostvorenoj državi svoga naroda.

U ovom članku iznesena je poneka i ne baš pobudna uspomena na ovoga svećenika. Posebno ono s pljuskama koje je dijelio na sve strane. Međutim, don Vide je bio dijete svoga vremena i svoga prostora. Iz toga konteksta ne smijemo ga izdvajati. Ono što je nekomu nekada bilo normalno, danas možda nije.

S druge strane, ovdje su iznesena i veoma važna svjedočanstva njegovih kolega i najbližih suradnika pogotovo iz ranijega životnog razdoblja. Prema tim svjedočanstvima, uza svoje ljudske mane, ističe se pravi duhovni pastir kojemu je vjera i Crkva bila sve i iznad svega. Kroz cijelo vrijeme njegova djelovanja uočava se njegova briga za povećanje broja biskupijskih svećenika

[117] Kopija pisma u ABOM, 1942. god. Stolački župnik M. Zovko, "Zbivanja u stolačkom kraju od 1930. do 1943. godine", u: *Stolac u povijesti i kulturi Hrvata,* str. 300 piše da su 13. ili 20. rujna 1942. pošli iz Mostara on i don Ante Buconjić, prenjski župnik, na poziv generala Lusanija, "da se provede istraga". General Lusani je rekao "da će se krivci bez milosrđa kazniti i da već jednom prestane s tim ubijanjem, paljenjem i pljačkanjem. Bijedna je to bila istraga, jer su Talijani unaprijed stvorili osudu, kojom će okriviti Hrvate katolike, a Srbe četnike proglasiti nevinim".

u Hercegovini. Na žalost, protiv ovoga su se borili mnogi, pa često i sama tadašnja službena crkvena vlast svojim neshvatljivim praktičnim pa čak i pisanim ograničenim brojem pripravnika (*numerus clausus*).[118] Isto tako njegova se pastirska duša zrcali u zauzetosti oko dobra vjernika, ne samo u povjerenoj mu župi nego i na širem prostoru, posebno na području stolačkoga dekanata čiji je dugogodišnji dekan bio. Njegovu istinsku pastirsku brigu vidimo i u želji da se na prostoru trebinjske biskupije osnuje još nekoliko novih župa. U ovom nastojanju djelomično je i uspio, ali većina njegovih želja, s obzirom na ovo pitanje, ostala je neostvarena, jer je Drugi svjetski rat potpuno uništio mnoga hrvatska katolička sela na prostoru te biskupije. U tim mjestima, gdje je don Vide predlagao osnutak novih župa, danas živi jedva pokoji hrvatski katolički čovjek. Brinuo se i za prosvjećivanje svoga naroda u župama gdje je djelovao, što djelomice pokazuje i njegova suradnja s HKD *Napretkom*, koje je najprije 1902. god. osnovano u Mostaru a potom sjedinjeno s onim u Sarajevu. Uvjereni smo da mu je Bog u njegovoj starosti udijelio milost mučeništva, čime mu je izbrisao sve njegove moguće ljudske nedostatke, te da ga je odjenuo plaštem pravednosti.

Vjerujemo da će Dubrave, koje su poškropljene njegovom mučeničkom krvlju, i na mučeništvu svoga duhovnog pastira izgrađivati sretniju budućnost svoje krajevne Crkve i svoga hrvatskoga naroda.

[118] ABOM, 788/1939., dopis Ordinarijata ravnateljstvu sjemeništa u Travniku od 9. lipnja 1939.